

hetségekben sohasem szűkölködő orosz művészvilágnak köszönhető, mely a kedvezőtlen közviszonyok ellenére is híu marad művészi elveihez.

Ausztriának régi, kitünő hagyományai vannak a könyvnyomtatás terén. Bécsben már a mult század végén a Ver Sacrum mozgalma és Koloman Moser irányítása új életet öntött a könyvművészetbe. Újabban Rudolf Larisch és tanítványai, kik ugyanesak az írásművészet apostolai, és a Wiener Werkstätte sokat tettek a modern könyvfejlesztése érdekében. Az utóbbi különösen a könyvkötészet terén.

A kisebb országoknak, melyek közül különösen Csehszlovákia tűnik ki kiváló alkotásokkal, sajnos, az illusztrációk között nagyon is kevés hely jutott. De a kevésből is megállapítható, hogy mindenütt buzgó munka folyik és éppen a legutolsó néhány év nagyméretű fejlődést, igazán korszerű ízlést, stílust érlelt világszerte.

Magyarország, melynek modern könyvművészetét e sorok írója ismerteti, különösen nagyot haladt 1914 óta. A Studio akkori könyvében egy

névtelen cikk jóformán csak a nagy multakról, Mátyás király könyvtáráról beszél és magyarázza, hogy miért nincs Magyarországnak könyvművésze? Az illusztrációk között Busay Balázs kézírása, Kós Károly és Nagy Sándor egy-egy rajza és Bayros (!) öt illusztrációja képviselte Magyarországot néhány iskolai írásgyakorlat mellett; ennyi az egész. Ma már egészen másképp hat a magyar könyvművészet a többi kultúrnemzeté között, amint ezt az 1927. évi lipcei kiállítás lényesen igazolta. Még nem mentek át a köztudatba a könyvesztétika elismert alaptörvényei, kiadóink, nyomdánk még sokat vétkeznek ellenük, de vannak már lelkes és hozzáértő könyvművészeink, akik legmagasabb színvonalon álló művészetet produkálnak és fáradhatatlanul dolgoznak egységes könyvművészeti kultúránk kiépítésén.

Azt talán mondanom sem kell, hogy a Studio új könyve úgy tipográfiai részében, mint képeiben és kötésében elsőrangú kiállítású és élő például szolgálhat arra, hogy miként kell az ilyfajta kiadványt széppé tenni.

HÁZÉPÍTÉS ÉS IPARMŰVÉSZEZET

írta: NÁDAI PÁL

Budán, az Ostrom-utcában, Várdomb lejtőjén áll egy családi ház, amely a legzárkozottabb villája Budapestnek. Kívülről nem igen árul el mást, mint egy piros téglafalat, lapos tetőt, esüspasz kéményeket. Ezekkel szinte odatapad a Várhegy lejtőjéhez, régi süppedt bástyakövekhez, melyek mohos zöldjébe piros sziluettet ír. Fentebbről, rálátással egy nyugodtan tagolt épülettömböt látni, melynek lapos tetején virágok nyílnak és betonmedencéjében víz szökell. Családi ház, 1916-ban készült el, nagyon esőndesen, csaknem észrevétlen sikkolt bele a Várkapu környezetébe. Akkoriban igen kevés szó esett róla (mert akkor hősoket énekeltek a krónikák s nem házakat).

Most, tizenkét évvel a premiére után hadd essék erről a házról néhány szó.

Legyünk őszinték: házakról s gyerekekről csak az első, zsenge életkor után illik nyilatkozni. Ez talán így volna rendjén sok egyébbel is. Például: színművekkel. Például: képekkel és szobrokkal. Úgyszintén: politikusokkal. S egész biztosan így van: házakkal.

Mert most ne arról beszéljünk, amiről a közmondás azt mondja: »viselve válik el«. Ne az anyagokról, az alkatrészekről, a fáról, fémről, ajtónyílásról, eresztékekről, mázolásról s mindarról, aminek az idő a próbája. Hanem a lélekről, a háznak belső areulatóról.

A házról, mint architektúráról. Mert ez a lényeges. A ház megjelenített formája egy építészeti elgondolásnak; körülhatárolt egésze egy tér- és anyagképzetnek, illetve komplexumnak. Már most lehet ez a gondolat, melyet megtestesít: egy divatos melódia. Akkor az a ház egy évtized elteltével nem ház többé, csak ház-giecs. Tetszetős ékkő, melyet korának vegykonhájában magas hőfokon állított elő egy vegyiparos. Ilyen ház különösen sok készült a háborút megelőző évtized alatt a kontinens minden nagy városában.

Lehet az a ház-gondolat egy nagy ideának apróska töredéke felvizezve. Egy korszak mindig tartalmaz a mélyében expanzióra törekvő erőket. A jó építész ezeket a lappangó erőket formába önti s kifejezésre juttatja a házon, vagy építményen. (Egyiptom, Akropolis, Palludis stb.) De vannak szemfüles ügyeskedők, akik ellesik a nagy gesztust. S a kor areulatóból átvesznek egy ráncot, egy mozdulatot s ráviszik az épületre.

Ezek a program-építők, a szólam-építészek. Ilyenek különösen szép számmal virágoznak a háború utáni »tárgyiasság« és »funkcionalizmus« jegyében. Mert minél több az esszencia, annál több a vízesési alkalom.

Itt tulajdonképp csak azokról az építőformákról volt szó, melyek gondolatvilága korszerű. Legáltalában is a kezdeményezőkben él a vágy: kifejezést adni a maguk világa sejtéseinek s akaratainak.

Tehát nincs szó az úgynevezett történelmi építőstílusok száraz másolóiról. Mert ezek nem gondolatkölesönzők. Ezek jelmezkölesönzők. (S a legtöbb nagyvárosban már a század kezdetén be is adták a kulcsot.) Nincs szó továbbá azokról, akiknek sem ide, sem oda, sem sehova nem nyúlnak gondolatai. Csak építenek, füttyörészve, mint gondolat-szegénylegények. (Ezek, sajnos, sohasem fogják beadni a kulcsot!)

*

A szóbanforgó villa, művész munkája s katezoehén építészeti fogalmazású.

Azaz: várjunk csak. Az évszáma 1916. Kritikus év. Minden tekintetben óvatosságra készítet. Körülbelül az utolsó év, mely az úgynevezett háborúelőtti korszakot zárja le. S az idő, mikor előrevetődik már a keményebb, technikai szellemű idők árnyéka.

Mi volt ennek a háborúelőtti, közel negyedszázados építészetnek a jellemvonása? Az, amit röviden az iparművészet újjászületésének lehetne nevezni. Iparművészet mindenben, ami az emberi lakás kényelmét szolgálja. Kikeresése a legszebb formáknak. Megnemesítése, átszellemesítése az anyagoknak. Az egyéniség visszatükrözése alaprajzon, falon, butoron, csészén és poháron. Szükséglet-kielégítés. Azután pedig díszítés. S végezetül egységbefoglalása az egész hangulatnak, vonal- és színegységbefoglalás. Az ember úgy élt a jó villában, a jó bérlakásban, mint egyéniség. Szabad és független individuum. A kor építőideálja a jó családi ház. Villa, cottage, falusi ház a polgárnak. Kertvára, kisháztelep a munkásnak.

Igy volt ez a háborús évek derekáig. (Azután jött nálunk: a semmi, a sötét nines-telenség. És jött külföldön: a fellújt semmi. A ragyogó szegénység, az inflációs, a történelmi hóhortos, az anyag-pazarlásos semmi. Luxus-építkezés fej nélkül.)

És amikor elszállt a mámor, a megnyomorított világnak narkózis mámora, akkor, 1924 táján kezd a konstruktív építészet előtörni. Az anyag elveszti varázsát s a forma — a belső forma: a tér — diktatúrát teremt. Szuverén módjára maga akar uralkodni. A vasbeton-funkció vonalat keres, kifejezést akar, szerkezet után kiáltoz. Dísz, kényelem, egyéniség: semmiségek. Egy kollektív társadalomeszmény hordozója a ház, melyben sejt az egyén, sejtőmb a család, sejtcella a lakás. Dacos akarat, technikai öntudat vezet az építészetet, amelyben én is, te is, ti is, ők is részei egy társadalomgazdasági egésznek. De azért nem lehet tagadni: ezt a korérezést ki is tudja hozni a jó építész. (Igaz, hogy egyelőre csak az indusztriális építésben.)

*

Az a villa az Ostrom-utcában e két építőkorszak mesgyéjén áll. Van iparművészeti jellege és van építőművészeti fogalmazása. Ha a részleteit nézzük: mindegyike alkalom volt artisztikus gondolatok kifejezésére. A falak, az oszlopok, a mennyezet, minden ablakkeret, minden párkány egy-egy motívum-variáció letéteményese. Mint egy melódiáktól túlesordult opera: itt is, amott is tud valami ötleteset, valami fülbemászót, valami pikánsan hangszerelt dallamot mondani. Iparművészet van a falak felületén s a rácson, az ablakvasakon és a kilincseken, iparművészet a kandallókon és a hall-butorokon, de mégis úgy, hogy az a vidám és pajzán zene egy robusztus nagy egységbe, egy szigorúan megszabott keretbe rohanjon bele.

Ez a keret: a ház, a maga szerkezeti összességével. Kerülünk beljebb a külvilágnak háttal álló villa udvarán. S körüljárva épületét, egy teljes sztereometriai egységet kapunk. Egymásba tolt mértani testeket. Pontos tömböket, szögletes és kör-szelet alapzattal. Hengerek és hasábok tiszta éleikkel összeillesztve, ez a ház. Nincsenek úgynevezett festői ki- és beugrások, erkély-hullámvonalai, zavarodott korrajza. Van egy tiszta alaprajz s ezen az alapsíkon piros téglafalak emelkednek, fent elvágva egy lapos tetővel. Az egész olyan egyszerű, mintha bádogdobozokból rakná össze egy gyerek. Konstruktivitását és statikai biztonságát messze előre kiáltja a portikus előtt álló

Hj. Petry Béla: Szígnét.

oszlopok ritmusa is. Ezek az oszlopok kapitél és lábazat nélkül szintén a geometria egyszerűségével hatnak. Hengerek, tartó elemek közé öntve; szerkezeti felkiáltójelek.

A mai puritán építész mindezeket meghagyná a vasbeton szürke formaruhájában. A struktív elemek nyugalmát helyeslőleg elfogadná. De a színeket, a esempéket, pyrogránitot, az ő halkszínezetű reliefeivel, a kazetták faragásait a gerendákon és a Stucco lustro örömvilláit — egyetlen késhúzással lekaparná.

Attól jobban érvényrejutna a mai idők szerkezetkeresése. De meghalna a polychromia. Érvényrejutna a tektonikus elv. S elsovadna az, ami piros és kék és sárga ereket ad a bőrnek: az iparművészet. Teljesen úgy állna ott, mint »anno: 1928.« De le volna kaparva róla a születési év himpora: 1916-é.

*

De mit tudja azt az 1928-ban életre ébredő architektúra, hogy minek tudott örülni 1916-ban egy magyar építész?

A következőknek tudott örülni.

Először is, hogy van egy gazdag polgár, aki telket, pénzt és szabadságot ad neki arra, hogy építhessen. Nagy szó volt az mindig nálunk: pénzt és szabad kezet biztosítani egy művésznek. Ma pedig egyenesen elképzelhetetlen. Hogy valaki azt mondja a művésznek: nesze itt ez a kövér erszény — ilyen már csak a magyar népies költészet délibábjában virul. De hogy valaki mondja: csinálj nekem házat kedved és fantáziád szerint, olyan urat egyenesen a Jókai mesevilágából kellene kihalásznia.

Másodszor örülhetett az építész annak, hogy vízválasztójainál állt egy nyugateurópai s egy keleti kultúrkörnek. A családi házra vonatkozólag az annyit jelent: angol-német formákat lehetett megtölteni magyaros tartalommal. Muthesius és Baillie Scott óta kialakult egy kontinentális villa-házstípus, mely parázsló szép köntöst öltött a bécsi Hoffmann-iskola kezén. Mint a jó mód, a fokozott életkedv, a nemes értelemben vett esztétizmus testet öltött vára. Lakói nemesak repülni, boxolni, jachtozni tudtak. De olvasni, muzsikálni és virágokat ápolni is. És adva lévén a nyugateurópai kehely, hogy ne lett volna öröm ezt megtölteni magyar itallal?

Harmadszor örülhetett az építész annak, hogy oly nemzedéknek tagja, mely fölfedezte a magyar díszítmények csodás világát. Egy fehérszakállas jószágos are, egy végtelentürelmű öreg böles virrasztott felette: Lechner Ödön (kinek emléke legyen áldott!). És ez azt sugalta neki: a régi magyar mesteremberek, paraszti kézművesek minden színöröme, ujjongása, dadogó szóbeszéde formalátása a tietek! Két kézzel kanalazzatok

belőle, fiaim! Hát hogyne örült volna az építész az ilyen örökségnek...

Utolsó nagy tűzijáték, danse macabre volt ez akkor a magyar motívumok rakétaival. Itt végig kísérhetni ezen a villán, hogy mit esiholt ki artisztikus lelkekből, a népművészet mámorosai-ból. Nincs egy gerenda, mely ne volna még szebb virágkelyhekkel, pártákkal, madarakkal ékes, mint a másik. Nincs egy ablakkeret, mely ne volna színekre hangolva, sárga, borsózöld, elefántesont színekre, s nincs egy kilines, mely ne volna így rajzolva és eizellálva, annyi gonddal, fáradsággal mintázva, bronzba öntve, polirozva, ahogy csak egy cinquecento-mester esinálta, vagy — ha jobban tesszik — a somogyi pásztorfaragó esinálja. Itt bizony végigmehetsz tekintettel a kandalló márványain és a kovásolt tüzi vasakon és a faragott kelengyeládán és a hall nagy óráján és a vésett székek támláján és itt nem fog még egyszer megismétlődni ugyanaz a motívum. De a kalászkok zizegése, a pelikánok bús sóhaja, a szőlő szőlők sokasága, a pinyókék éneke az mind, mind egy magyar paraszti rokokó vidám staccatoit, édes és bús dalait énekl. Igen, egy parasztrokokót. Amely 1916-ban és evvel a villával körülbelül meg is halt.

Két óráig forgatta akkor a tervező építész azokat a papírhengereket e sorok írója előtt, melyek mind tele voltak írva magyar ornamentális szalagokkal. 1916-ban volt s az építész így szólt:

— Mikor készen lesz a villa, még egy gyönyörűségem lesz.

Negyedszer tudniillik annak akart örülni, hogy minden ízében magyaros és modern iparművészettel fogja megtölteni a házat. A hímzés az ágyon, a függöny az ablakon, a porcellánésése a reggelizőasztalon, az ezüstnyelűkés a fiókban mind magyaros lesz. És mind iparművészet, becsület, anyagban, formában tökéletes, európai, modern és magyaros iparművészet...

Ebből az utolsó nagy örömből nem lett semmi. A magyar díszítmények rokokó-játéka elhalt s azután nagy sötétség borult a magyar égholtozatra.

*

Vágó József építészeti pályáján az ostromutcai villa egy kis játékos epizód. De nagyon jellegzetes epizód.

Bérlházak s középületek tervezéseiből indult el ez a pályafutás. Eleinte csillogó pompa, a kor féktelen díszítőkedve vette körül házait. De a komoly, tektonikus szerkesztés elve mihamarabb győzött az újatörekvésen és a mindenáron díszíteni hajlamos építésen. A lipótvárosi kaszinó nyári épülete már organikus, tagbaszakadt s mégis izmos egész. Az átalakított háznak nem is annyira külseje, mint inkább udvara, pergolája, hallja

mutatja a jelzett karakterváltozást. Fegyelmezett rend, áttekinthetőség, nyugodt ritmus van ebben, nagyvonalú és mégis intim hatások. Igaz, közben ott van a bécsi iskolából jól ismert sakkáblamotívumok díszítőstílusa is. De ez mindenütt jól, értelmesen hangsúlyozza a síkok és a függélyes tagozatok ritmikáját. Kísérőzene, melynek az a funkciója, hogy az építészetet aláhúzza. Még erősebben szembeszökik ez a szerkezeti erő a nagyváradi esendörkaszárnnyán, mely szinte szerkezeti készségével hat.

Utána következett az ostromutcai villa. Itt már az építészet kemény, elszánt vonalakkal és síkokkal tör fölfelé. A lírai oldalt, a díszítőstílust szinte csak befelé, a lakóknak mutatja. Kintről nézve nem akar semmi mást adni, mint igénytelenül nemes lakóházformát. Minden homlokzathatás, minden pittoreszktség eltűnik s nincs más, mint finom anyagba öntött házmodell. Ugyancsak architektonikus a kert, a tetőkert, az egyes teraszok elosztása. A szükséges fegyelem iskoláját a fasori kaszinóépületen tanulta meg. Itt szinte bravúrosan esillogtatja meg ezt a képességet s átviszi minden építő- és díszítőanyagra.

Azután nagy városépítészeti s reprezentáló középületek foglalkoztatják Vágó Józsefet. Stílusa egyre inkább a monumentális felé tör. Olyan feladatok adódnak számára, melyek Európa legjobb építészeinek versengését keltik fel. Reprezentálni kell egy korban, mely nem ismer pompát. Időtlen és szinte nemzetközi jelleget adni palotáknak, melyek a háború utáni erőt, összefogást pátosz nélkül fejezzék ki. Ezeken a feladatokon egy bizonyos kiegyenlített nyugalom mutatkozik, mely a strukturát és a díszet kellő harmóniába hozta. A líra túltengése megszűnik s helyüket a szerkesztés, az építészeti biztonság s azon belül egy szükséges mértékre szorított díszítőkedv foglalja el. Az építész nem ridegen s nem érzelmesen szól, hanem a szép formák egyszerű határozottságával.

Mért mondtuk, hogy a budai villa egy keményívelésű-pályának egyik jelentős kis állomása. Nemesak két kor mosódik össze benne. De egy építőpályának, egy férféletnek két korszaka is. Tizenkét év elteltével, a világtörténelem robogó vonatáról nézve — egy kis órház. Magányos, finom, idilli kis órház.

A MÚZEUMI SZÖVETSÉG BUDAPESTI KÖZGYŰLÉSÉNEK EREDMÉNYEI

Nemzetközi Múzeumi Szövetség 24-ik közgyűlése szeptember hó 16—21. között folyt le Budapesten szokatlannul nagy érdeklődés mellett. A szövetség 150 választott tagjai közül mintegy hetvenen vettek részt az ülés-szakon; közöttük nem kevesebb mint tíz nemzet volt képviselve, úgyhogy a szövetség nemzetközi jellege a világháború óta először domborodott ismét ki teljes mértékben. Most már a franciák és belgák is részt óhajtanak venni a régi, német alapítású szövetkezet munkásságában, melynek az egész világra kiterjedő s a múzeumok szempontjából rendkívül fontos tevékenységét az új szervezkedések nem pótolhatják.

A budapesti ülészak hivatalos programja és a tanácskozási eredményei azoknak bizalmas jellegénél fogva nem közölhetők. De a nem szorosánvéve hivatalos rész, mely az évi összefüggéseknek fontos, talán legfontosabb részét képezi s mely főleg a közgyűlés helyén lévő köz- és

magángyűjtemények és nehezen hozzáférhető műkínések tanulmányozását foglalja magában, ugyancsak sok érdekeset nyújtott a szövetség tagjainak. A külföldi tudósokat, kiknek túlnyomó nagy része német, természetesen különösen vonzza az olyan ország tanulmányozása, melynek műkíneseit nem, vagy csak könyvekből ismerik. A szövetség tagjai közül néhányan már jártak ugyan Magyarországon, még többen figyelemmel kísérték a magyar régészeti és műtörténelmi irodalmat és ebből sok alapos ismeretre tettek szert a magyar műkínések tekintetében, de csak kevesen ismerték igazán gyűjteményeinket, sőt egyes magángyűjteményt, az esztergomi kincstárt, vagy éppen a szent koronát, a koronázási palástot és annak Pannonhalmán őrzött mását egyikük sem látta. Ezért általános volt a meglepetés a szegénynek híresztelt Magyarország műkíneseinek gazdagsága felett. Egyhangulag beismerték a múzeumdirektorok, hogy olyan sokaságát az archeológiai és különösen a népvándorláskori műkínéseknek, mint Budapest, egyik más város sem képes felmutatni, talán az egy Londont kivéve; de Magyarország, mint